
Поликсения Петрова / Polikseniya Petrova

ЗА ЕДИН ВОЙНИШКИ БУНТ ПРЕЗ 1913 г. И
СЪДБАТА НА НЕГОВИЯ РЪКОВОДИТЕЛ

*For a Military Rebellion in 1913 and
the Fate of its Leader*

Summary: *On the eve of the Second Balkan War in late May 1913, in Bulgarian army broke out one of the most massive military rebellions – the one, on the station “Boychinovtsi.”*

The article focuses on the events associated with its preparation, explosion and the resulting as well as the factors that have given rise to the paradox in the behavior of patriotic young men of the 33rd Svishtovski Regiment.

The ambivalent behavior of the Bulgarian Command, which instead of informing the king and government for the actual situation of the army, reported good combat capability, does not remain hidden for the analytical mind of George Arnaoudov, who shared with his brothers in arms disturbing thoughts about the future of the country.

The most powerful generator for the soldier rebellion was the Bulgarian politician with his awkward handling of the mechanisms of diplomacy and deprived of strategic thinking head of state, whose decision to send weary troops to the Bulgarian western border was woefully inadequate to reality.

Anti-militarism was fueled by non-statutory means of enforcing discipline among the soldiers. This unauthorized practice remained outside the scope of the military courts.

Their mainly political expediency was brought into focus with the very late issue of the death sentence of a brigade commander - almost two years after the military investigative authorities detained him.

The “Dead man” redeemed the sin of organizing soldier revolt by fighting on the front line in World War II. His traces were lost between the battle position and the headquarters of the regiment.

For history he is in the category “missing”, but there are doubts that the military judicial authorities have appointed someone to implement a previously issued sentence.

Key words: *military rebellion, Second Balkan War, George Arnaoudov*

Темата за войнишките брожения и бунтове в самия край на Балканската война не е нова в българската историопис. Тя присъства бегло в старата додеветосептемврийска изследователска и мемоарна литература, и в много по-силна

степен в т.нар. *социалистическа* историография.¹ Скромно място ѝ се отделя и в последното академично издание на „История на България“² Като обща слабост на всички публикации, писани по времето на социализма, днес можем да отчетем грубата идеологемна конструкция, обуславяна от постулата за непогрешимата роля на Партията на тесните социалисти в „буржоазната армия“ в името на борбата срещу монархизма и войната. За един от тези бунтове в края на май 1913 г. и за неговия пръв ръководител, но от гледна точка на изискванията и законите на военната юриспруденция, ще се опитаме да дадем някои интерпретации днес, без да игнорираме усилията, положени и от дъщеря му много години след неговата смърт.³

Името на свищовлията Георги Арнаудов се свързва с ръководството на първия войнишки бунт, избухнал през май 1913 г. Още в началото трябва обаче да кажем, че след като османските войски са изтласкани на изток от линията Мидия – Енос, войниците от 33-ти пех. Свищовски полк започват да считат, че са изпълнили своя дълг към родината, като се отказват от това да воюват срещу доскорошните съюзници.

Тук би следвало да отбележим и странния парадокс – един безспорно интелигентен и закърмен с родолюбиви идеали в разцвета на силите си млад мъж да заеме рязко негативна позиция срещу най-справедливата война, която води народът му в името на националното обединение...

Духовните идеали на семейството, в които израства, възплащават прогресивните идеи на времето и характерната патриотична атмосфера. Още в четата на Панайот Хитов има свищовлии, един от които е Трифон Арнаудов – бащата на Георги.⁴ Последният има своя принос и в освобождението на България като опълченец. Ръководено от ген. Н.Гр.Столетов Българското опълчение се отправя в поход от Зимнич и участва в боевете срещу турците при Шипка, Шейново и Стара Загора.⁵ Този патриотичен заряд на бащата е наследен от родоначалника на фамилията Никола Георгиев Арнаудов, преселил се от село из Битолско в гр. Свищов около 1840 г. Със своя гемия дядото е подпомагал прехвърлянето на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа.⁶

Още в ученическите години внукът Георги чете отделни броеве от в. „Социалист“ и заедно със своя приятел Сотир Черкезов започва да разпространява неразрешена литература сред учениците в гимназията.⁷ Като донаторник той има възможност да откупи военната си служба. Макар и да е от богата фамилия, не се възползва от тази привилегия и предпочита да изпълни дълга към отечеството. Със Сотир често се събират със свои приятели, където се говори за руското революционно движение, за борбите на руския народ против царизма и капитализма.⁸

На 5 октомври 1912 г. е обявена Балканската война. Мобилизацията е посрещната с въодушевление от народа, убеден, че войната се води с благородна цел – освобождението на поробените български земи. Г. Арнаудов постъпва в

33-ти пех. Свищовски полк, 8-ма рота с ротен командир подпоручик Генов във 2-ра дружина. Липсват каквито и да било сериозни сведения, но може да се предположи, че недостигът на вещево облекло и омундиране за призованите във войската едва ли е бил възприет безкритично от него – редникът от запаса. Този недостатък на българската войска не изисква особена наблюдателност. По-младият С. Черкезов участва във войната като доброволец и летец от Русия. На 11 окт. 1912 г. българските войски начело с ген. Радко Димитриев, командващ 3-та армия, влизат в укрепения лагер Лозенград. Лозенградската операция е една от най-забележителните в историята на българското военно изкуство.⁹

Турция иска мир. Вместо да се възползва от изгодното положение, цар Фердинанд отхвърля предложението.¹⁰ Заедно с ген.-лейт. М.Савов, игнорирайки настъпилото сред войската изтощение, те предприемат авантюра, чиято цена ще бъде платена от войската. В изпълнение на заповедта от 24 окт. 1-ва и 3-та армия настъпват към Чаталджа.¹¹ Лошото снабдяване с провизии, сведенията за тежкото положение на семействата им и ред други неволи дават отражение върху духа на българския войник.¹² Командващият съединените армии ген. Димитриев уведомява Щаба на Действащата армия (ЩДА), че войската не е готова за настъпление. Царят се намесва грубо в решенията на командващите боевете. Неуспешната атака срещу Чаталджа поставя България в неизгодно положение в преговорите за мир.¹³

Министър-председателят И. Е. Гешов предпочита да не се намесва в дейността на Командването. Това предопределя и изолацията на кабинета. Преговорите за примирие са кулминацията в дипломатическите усилия на председателя на Народното събрание Стоян Данев, който чрез блъфиране маскира слабостта на армията. По този начин обезпечава по-добри условия за България. В този момент започва войнишкото недоволство. Като форма на протест някои войници използват бягството от частите си и изпращане на анонимни писма до началниците. Те искат прекратяване на войната.¹⁴

На конференцията в Лондон претенциите на Фердинанд за Родосто (днес гр. Текирдаг) показват българите като ненаситни и алчни. Въпреки уверенията на Савов, че армията ще бъде в готовност след 4-5 дни, истината е, че тя е в тежко положение и нейните командири добре знаят това. Непосредствено преди началото на преговорите ген. Фичев докладва на Министерски съвет, че състоянието на армията е секретен въпрос и не е на разположение на правителството. Гешов капитулира пред исканията на Данев и Фердинанд за подновяване на войната. Преговорите в Лондон са прекратени на 28 януари.

В битката при Сиврияка на Г. Арнаудов е определено място на фронта, което е в „окото на бурята“. Зачестяват случаите по привличане под отговорност на войници, дезертирали от фронта, самонаранили се или изразили недоволство против войната.¹⁵

Идеалите на войника все още поддържат бойния му дух, което ярко се проявява при атаката на Одрин. На 13 март 1913 г. градът е превзет. Комендантът

Шукри паша, предавайки сабята си, казва: „*Храбростта на българската армия е безподобна. Аз се уверих, че на вашата армия никаква крепост не може да противостои. Моля да благоволите да приемете сабята ми.*”¹⁶ Превземането на този град-крепост е най-високият връх на българската бойна слава по време на войната. Ордени за храброст получават Г. Арнаудов, Л. Иванов, Р. Янков, Кр. Маринов, А. Данков, Ангел Чортанов, Ал. Тончев и мн. други войници от 33-ти полк.¹⁷

Междувременно Г. Арнаудов организира ядро на агитационна група, която разяснява на войниците последиците от политиката на царя. В нея влизат: от 16-та рота А. Тончев от гр. Никопол; от 8-ма рота Лишко Иванов и Гецо Илиев от с. Алеково, А. Костадинов от с. Вардим, Русан Я. Ангелов от с. Козловец, Юрдан Ангелов от с. Ценово, Цони Петков от с. Стежерово, Йозо С. Бонов и Йозо Р. Босилков от Белене; от 8-ма рота Данаил Величков от Овча могила, Ат. Николов от Деляновци, Димитър С. Велчев от Драгомирово, И. Първанов от Комарево, Хр. Витков от Коприва и др.¹⁸ Антивоенен дух обхваща все повече войници.¹⁹ А командващите на армейските части налагат строга цензура върху печата и кореспонденцията на войниците. Положени са и усилия, за да се прикрие броженето.²⁰

В началото на 1913 г. подполковник Димо Икономов, заместващ командира на 33-ти полк полк. Чакърров, пише: „*Големият процент убити, ранени и умрели от болести разклатиха дисциплината в полка...*”²¹ А командващите армиите определят като причина за недоволството появилите се агитатори.²² В телеграма № 4651 от 28 април до началниците на 4-та, 5-та и 9-та дивизия командващият 3-та армия ген.-лейт. Р. Димитриев нарежда да се следят лицата, които агитират и да бъдат давани под съд.²³ Лишените от далновидност офицери пропускат възможността да потушат недоволството в самия му зародиш. Използването на „средновековни методи” за затягане на дисциплината подсилват омразата към офицерството. Подполковник Икономов пише: „*Като не помагала легалните дисциплинарни средства мъмрене и съвети, офицерите биваха принудени понякога да прибегват до физическото наказание (бой)...*”²⁴ Ето как същият офицер описва дисциплинарното наказание: провинения поставят гол, легнал на земята, и започва биенето с камшици, а около него в кръг нареждат войниците, за да се... поучават. В някои случаи битият войник умира или остава инвалид.²⁵

След подписването на мира с Турция отношенията със съюзниците се изострят.²⁶ На 18 май командирът на дивизията генерал-майор Р. Сираков получава телеграма от командващия армията за сключен мир. В същия ден пристига друга такава: „*Дивизията веднага, още днес, да тръгне за Мидия.*”²⁷ Така безграничната радост на войниците от свършването на войната и надеждата от предстояща среща с близките, са попарени. Г. Арнаудов събира агитгрупата и разяснява съдържанието на заповедта. Групата изпраща агитатори в

33-ти, 34-ти, 4-ти и 17-ти полк на 9 Плевенска дивизия, и в 5 Дунавска дивизия, които да разяснят целта на бързото прехвърляне към Сърбия и Гърция. Войниците очакват демобилизация.

В заседание министрите се опитват да установят боеспособността на войската. Генералите определят армията за боеспособна и с добър шанс за успех. Прикриването на войнишкото непокорство води след себе си своите последствия. Същността на човешката издръжливост разклаща мечтата за национално обединение. Войниците не искат спорните въпроси да се решават на бойното поле. Виновни за липсата на дипломация в българския политик не трябва да се търсят сред войската. След сключването на Лондонския мир на 17/30 май 1913 г. започва нейното предислоциране. Тогава съзрява идеята да се сложи край на войната със сила.²⁸

Особено силен гласък за появата на бунтове оказват дисциплинарните неуставни извращения на армейската дисциплина при налагане наказания на личния състав – практики, които би следвало да бъдат под контрола не само на войсковите командири, но и на военно-съдебните органи и институции. Най-мощният генератор за войнишките бунтове, е разбира се, неумението да се мисли стратегически от държавния глава, от правителството, а и от Главното командване. Самата идея изморените български войски да бъдат ускорено дислоцирани по западните граници, за да разгрозят по военен път „съюзниците-разбойници“, при почти пълно „освобождаване“ на Тракийския военен театър, е неадекватна на действителността. За трезво анализиращи реалността войници, дори от ранга на Г. Арнаудов, не е трудно да предвидят „черни дни“ за родината си. А и да убедят останалата част от войнишката маса в необходимостта от съпротива на извършваната предислокация. Ще трябва да припомним, и това, че тази войнишка маса е от простодушни селяни или дребни занаятчии, които по онова време са съдбовно свързани със земята. Тя, за временно облечените в шинели млади мъже, дори ако са отдалечени от родния край, е извор на безпокойства и терзания, които само фината чувствителност на офицери като Йордан Йовков, може да долови: „*Та ний търпим*“... – съвсем сериозно опонира на командира си спокойният, разумен и съдържан Йовков герой Стоил. – „*Ний търпим, господин подпоручик, ама тя не чака..., земята. Виж я, нá – тя приказва !*“. Нека не забравяме този чисто емоционален фактор!

На 19 май 5-та и 9-та пех. дивизии се отправят към Мидия.²⁹ Г. Арнаудов продължава да апелира, че новата война ще донесе страдания на народа и тежести за държавата. За това войниците трябва лично да поемат инициативата за спирането ѝ. Идеята съзрява след като частта е върната на Варненското пристанище и след това тихомълком претоварена на гарата, за да бъде откарана с железницата в западно направление.

Части от офицерството продължават да се придържат към „любимите“ си дисциплинарни практики. Сега строгостта се изразява в забрани за слизане

на войниците от влаковете, а това запалва искрата на „големия бунт“. В тази обстановка и най-малката външна намеса и влияние намира добра почва и разцепва дисциплината. Командващият 1^{ва} армия генерал-лейтинант В. Кутинчев прави предложение да бъдат арестувани всички тесни социалисти в армията. Главното командване е сигурно, че брожението във войската се дължи на нейното бездействие, а войната срещу бившите съюзници ще я вдъхнови за нови, по-големи успехи.³⁰

На 25 май 1913 г. на г. Бойчиновци бунтът в 33^{-ти} полк, подготвян по време на пътуването, избухва. Неадекватната реакция на някои офицери усилва недоволството. Подпоручик Ц. Цонев поваля войник на земята и започва да го бие, докато последният загубва съзнание.³¹ Озлобени, войниците насочват пушки срещу офицерите.³² Въстава целият Свищовски полк.³³ Недоволството нараства и излиза извън контрол,³⁴ защото обхваща и др. полкове. Командващите на разбунтувалите се части избягват и се укриват в гр. Фердинанд.

А ето и обобщаваща панорамна оценка за ставащото. Между многото свидетелства за бунта е речта на ген. Кл. Бояджиев, произнесена в 17^{-то} ОНС на 3 юни 1914 г. по въпроса за амнистията. Той казва: „*Агитациите се продължиха в много полкове на Чаталджа, но нямаха успехи. Когато ние потеглихме за западната граница, тогава бунтовете се засилиха особено в полковете на 9^{-та} дивизия.*”³⁵ Командирът на 4^{-та} дружина от 33^{-ти} полк подполковник Д. Икономов в доклада си пише: „*На 25 май видях голяма тълпа разярени и буйстващи войници... Лично аз увеещавах отделни групи, но безуспешно... Убедих се, че всички без изключение съчувстват на буйстващите в протеста им против войната със Сърбия...*”³⁶ Опасността България да воюва едновременно срещу Турция, Сърбия, Гърция и Румъния е осъзната от войника. Именно тя потвърждава думите на Арнаудов и отключва вратата на войниците в него. В техните очи той става главният защитник на родината. Г. Арнаудов преценява реалните възможности на войската, а способността му да въздейства повлияча след себе си огромна маса. Той е избран за ръководител на бунта.³⁷ В рапорт № 1775 от 24 юни 1914 г. военният следовател майор Григоров пише: „*Задържаният в Свищовския полицейски участък Г. Арнаудов е най-известният подстрекател и целият полк го знае по епитета „бригадният командир”, който той е получил през време на бунта.*”³⁸

В опита да въдвори ред Главното командване научава исканията на войниците-бунтовници. А те са: „*1. Не искаме война!; 2. По мирен път да се уредят спорните въпроси със съюзниците; 3. Веднага да започне демобилизация; 4. Българският народ да живее в мир със съседните държави; 5. Да се изплатят реквизиции, а на семействата на мобилизираните от селата, общините да изплатят по 40 ст. на човек от деня на мобилизацията; 6. Да се отпуснат инвалидни и наследствени пенсии и на семействата на убитите „долни” чиновци; 7. Публично да бъдат съдени за незаконно забогатяване кметове,*

бирници, спекуланти, „тилови герои“ и всички, които са ограбвали българския народ по време на войната. Натрупаните богатства да бъдат конфискувани; 8. Искаме свалянето на цар Фердинанд! Да се провъзгласи България за Република.”³⁹ Снетият от войниците командир на 2^{-ра} бригада полковник Попов, верен на погрешния метод за въдворяване на ред в армията заявява, че тези условия са неизпълними. Със заплахи за затвор и бесилка предизвиква яростта на войниците. Успява да се измъкне от тълпата и да се скрие в гр. Фердинанд. Ала недоволството се разраства, защото започват безредици и в 1^{-ва} бригада на 9^{-та} дивизия. В бивака на 4^{-ти} полк е намерен лист с написана на него резолюция, в която се казва: „Не искаме война, никой да не смей да ни поведе към границата, че ще бъде убит... делегатите да се споразумеят.”⁴⁰

След неефективни опити за укрепване на дисциплината на 31 май генерал Кутинчев уведомява Главното командване за размерите и политическия характер на бунтовете. Съобщава, че не може да предприеме репресии срещу бунтовниците, защото няма войници, които да му се подчинят.⁴¹ Политизирайки недоволството на войниците, командването и властта не искат да признаят своята грешка за националната катастрофа. Като средство за усмиряване на полковете генерал Кутинчев предлага да се арестуват всички тесни социалисти.⁴² Според правителството подбудителите са привъжениците на БЗНС, които в миналото участват в земеделчески брожения в Свищовска и Никополска околия и запасни „долни” чинове, пристигнали от Америка, определяни като хора, научили се да „правят стачки”. По тази причина бунтът в 33^{-ти} полк от 25-27 май е наречен „стачка”.⁴³

Изпратеният от ЩДА да потуши бунта на войниците от 9^{-та} и 5^{-та} дивизия агент на обществената безопасност Кесьов по-късно пише по делото, че недоволството се проявява скоро след сключване на второто примирие. Сериозност в характера на неподчинението и оформянето на бунта има едва на г. Бойчиновци.⁴⁴

Омаловажавайки случващото се полковник Попов на 26 май информира командира на дивизията: „Пълна реакция. Полковете тръгнаха към дадените им обекти. Главните виновници вероятно ще избягат. Моля нареждането такива да бъдат заловени по дунавските пристанища.”⁴⁵ Истината е, че полковете не са в състояние да тръгнат към посочените им обекти. Войниците изгонват офицерите. А генерал Савов изпраща телеграма, с която предупреждава, че за явно непокорство 33^{-ти} и 34^{-ти} полк ще бъдат разформирани, а непокорните ще „изгният” по затворите.⁴⁶ Полковниците Евров, Попов, Киряков и Хаджиев решават да повлияят на войниците чрез авторитета си на уважавани командири.⁴⁷ Войниците допускат офицери като тях да се завърнат. Макар и трудно Попов успява да прочете част от телеграмата пред взводните началници, които на свой ред трябва да убедят бунтуващите се да тръгнат за местоназначението си – с. Малка Кутловица. Прочитането телеграмата на генерал М. Савов

е изслушано неспокойно. Когато полк. Попов започва да укорява войниците и със заплахи да изисква покорство, той отново ги разярява. В следствено дело № 3/1913 г. майор Григоров пише: „На 28 май сутринта, когато командирът на бригадата събрал подофицерите да им говори, Тончев дал знак на войниците от 3 и 4 дружина и те се спуснали към говорещия, та с викове, хвърляне на камъни и пр. го принудили да спре четенето.”⁴⁸ За същия случай в писмо от 13 януари 1967 г. редник Недю Ангелов пише до дъщерята на Арнаудов: „Имало заповед само да отидем до сръбската граница. Че до война може да не стигне. А ако започне, докато стигнем до границата и войната ще свърши: аз отговарям с главата си. Повярвахме. Събрахме дружините и тръгнахме.”⁴⁹

Така нареченото „вълнение” в действителност е един от най-масовите бунтове в навечерието на Междусъюзническата война. Трае няколко дни, но доказва правотата на прогнозите на Арнаудов. Той предвижда намесата на Румъния и Турция, които действително нахлуват в територията на България. Същият революционен дух обхваща войниците от 65-ти и 66-ти полк, които отказват да вървят към границата.⁵⁰ Командирът полковник И. Пенев прави опит да потуши бунта, но безрезултатно. Той не може да понесе случващото се и се самоубива.⁵¹ Командването поема полк. Бояджиев, който изисква с някоя „надеждна част” да бъде пресечен пътят на метежниците, за да се осуетят намеренията им да превземат София и да провъзгласят България за република.⁵² А през това време помощник-главнокомандващият генерал М. Савов във всички свои доклади до правителството и до царя пише, че „войската гори от желание да се бие с неверните съюзници”.⁵³ Революционните брожения обхващат 49-ти и 22-ри полк.⁵⁴ Избухват бунтове в 10-ти, 40-ти и 50-ти полк.⁵⁵ Главното командване нарежда инициаторите да бъдат осъдени на смърт.⁵⁶ Мерките, които ЩДА взема срещу бунтовниците са законни, но и коварни. Препоръчва се инициаторите на бунтовете обикновено да бъдат арестувани с хитрост или измама, и то не веднага.

Българската атака на 16/29 юни, осъществена по заповед на царя, срива крехката политика на Данев. По-късно Савов определя тази атака като „политическа демонстрация”, целяща „възпитателен ефект” и уведомява царя, че „духът на войниците е бодър и жаждата за отмъщение – голяма.” А участниците в бунта при г. Бойчиновци се оказват на бойното поле, сражавайки се за родината. Голяма част от тях са повярвали, че „деянията” ще им бъдат простени. Г. Арнаудов не вярва в това, но не се и възползва от познанствата си и възможността да избяга. Но в началото на юли пребазирането на войсковите части довежда войниците до изтощение и озлобление. Избухват бунтове в 4-ти и 34-ти полк, чиито последици са пленяване щаба на 9-та дивизия начело с ген. Р. Сираков. Някои от новоиздигнатите лидери на бунта, дават идея недоволните от политиката на българските власти да се предадат на нахлуващите от север към Фердинанд и Берковица румънски войски. Г. Арнаудов се обявява против.

Според него предателството е най-голямото престъпление към Отечеството. В следствените материали по бунта от 6–8 юли 1913 г. се описва подбуждането от страна на Яким Митев за подчинение пред румънците. При моста на р. Огоста румънски ескадрон пленява около 200 български войници.⁵⁷ Образува се следствено дело № 6/1913 г., превърнато във военно-наказателно с № 410/1915 г. на Русенския военен съд.

А за бунта от 25 до 28 май 1913 г. при г. Бойчиновци, в който участва целия 33-ти полк има следствено дело № 3/1913 г., преобразувано във военно-наказателно № 641/1915 г. на Русенския военен съд. За Г. Арнаудов, Л. Иванов, Александър Тончев и др. от следствено-съдебните и военно-исторически материали се установява, че те нямат нищо общо с дело № 6/1913 г.⁵⁸ В началото на юли турски войски завземат Одрин. На 4 юли Данев бяга от отговорност и подава оставка, а Фердинанд я приема. Ще съумее ли да се справи с положението новият премиер Радославов ?...

Обединените под командването на полк. Рашо Георгиев 33-ти и 34-ти полк на 16 юли вечерта разпръскват гръцките войски от района на Мехомия (дн. Разлог) и Добринище.⁵⁹ Два дни по-късно войната между „сюзниците“ приключва. На 28 юли 1913 г. се подписва Букурещкият мир.

В края на август 33-ти полк е върнат в свищовската казарма. Г. Арнаудов е демобилизиран на 3 септември, но два дни след това е арестуван. Задържащите го отвеждат с думите: „*Няма прошка... за организатори на бунтове, няма прошка.*” В килията Георги заварва арестувани част от своите съмишленици. Военното командване съзнателно е отлагало задържането на участниците в бунтовете по време на войната, страхувайки се от войнишкия гняв.⁶⁰ Усилията на началството и военно-съдебните власти са насочени главно да бъде доказано, че бунтът е организиран. Стремещът е да се доберат до документи, да изобличат организаторите и целите, които са си поставяли. Арнаудов отрича участието на някои от инициаторите и омаловажава обвинението на следствието срещу тях.

Военното следствие, както командирите, се осланя на „добрите стари методи”. Разпитът се провежда в „задушерна” обстановка: стая със желязно войнишко легло, дървено корито с лед, кофа с вода, бичове, куки и вериги, закачени на стената. Краката и ръцете на Арнаудов са вързани с конопени въжета в железата на леглото. Бият го с гумен бич по голото тяло, докато изпадне в безсъзнание. Изтезанието трае с часове. Но това не води до големи резултати. Г. Арнаудов съобщава на другарите си, че при потушаването на бунта е унищожил списъка на революционната група и списъците с имената на агитаторите и тричленките от ротите. Съдебните власти нямат конкретни доказателства.⁶¹

Военните съдилища подвеждат под отговорност 13 000 души. Следствието се затруднява да излезе със становище и присъда. Дали поради свръхнатовареност или целенасочено забавяне в издаване на присъда Г. Арнаудов остава в килията до започването на българското участие в Първата световна война.

Любопитен шрих от задържането е, че Сотир Черкезов решава да помогне на Арнаудов да избяга от затвора. Но когато настъпва уречената нощ задържаният се отказва. Думите му към стражара са: „...не мога да изоставя другарите си, които ме избраха да ги водя и имаха вяра в мен, изпълнявах моите нареждания. Аз ги водих, а сега да бягам, да ги изоставя. Това не мога да сторя...”.⁶²

Насрочването на делото се отлага непрекъснато. Арнаудов се обръща с молба до командира на 33^{-ти} полк от името на деветнадесет души, която апелира към полк. Чакърво да съдейства за издаване на присъда или пускане под гаранция.⁶³ Следовател Григоров отговаря: „*Всички са разпитани, а основания да се освободят няма.*” Без успех се оказва и писмото на Трифон Арнаудов до военния министър.⁶⁴ В рапорт следователят окачествява молбата на опълченеца като клеветничество, за което би трябвало да отговаря по „углавен ред”.⁶⁵ Десет месеца след арестуването Г. Арнаудов е обвинен в престъпни деяния, предвидени и наказуеми по чл.130, ал. 2 и чл. 121, ал. 2 от ВНЗ, които предвиждат *смъртно наказание*.⁶⁶

Поради засилващото се обществено негодувание Народното събрание гласува Закон за амнистия. Повече от 2 000 войници, участвали в бунта, са пуснати на свобода, но не и главните подбудители.⁶⁷ Арнаудов продължава да пише до военния министър, но без успех.⁶⁸

През октомври 1914 г., проявявайки фалшива заинтересованост, министерството изпраща резолюция до военния следовател с предложение да ускори делото, а обвиняемите – ако е възможно – да се пуснат под гаранция. Подчертано е, че „*ненасрочването на делото се отразява твърде зле върху престижа на Военно-съдебното ведомство*”. Григоров обаче продължава да твърди, че обвиняемите не могат да бъдат пуснати на свобода.⁶⁹ Правителството си „изтрива ръцете” чрез военно-съдебната част в лицето на военния следовател, без да даде отговор в чий интерес е задържането на главния подстрекател в бунта на Бойчиновци.

Изтича 1914 г., а хиляди войници лежат по затворите без присъди. Под напора на обществото Народното събрание гласува Закон за допълнителна амнистия.⁷⁰ Хиляди участници в бунтовете са амнистирани, но не и инициаторите.⁷¹ Правителството счита за ненужно да отчете патриотичния принос на Арнаудов при военните действия срещу нахлуващите румънци.

На 7 юли 1915 г. Русенският военно-полеви съд в гр. Свищов произнася присъда № 269, с която Яким Митев, Митьо Кириков, Харалампи Великов и Недко Недков се осъждат на *смърт чрез обесване*. Присъдата подлежи на обжалване пред Главния военно-касационен съд в седемдневен срок. През същия месец започва разглеждане на дело № 641/1915 г. с главен обвиняем Г. Арнаудов. Същият отхвърля обвинението, че той и другарите му са „родоотстъпници”. Възразява, че е главен виновник за бунтовете в армията и за

настъпилата катастрофа: „*Ние не сме виновни. Най-големият виновник е царя. Той трябва да бъде изправен пред българското правосъдие, а не ние. Не се признавам за виновен.*” На обвинението, че е предател и основен фактор за разлагането на армията, подсъдимият отговаря: „*Да, царската армия, която служи на интересите на царя и продажното правителство, тя се използва като инструмент...*”

След двегодишно следствие съдът произнася смъртни присъди за войнишкия „бригаден командир” Г. Арнаудов и останалите ръководители на бунта. В присъда № 270 от 8 август 1915 г. се казва: „...Русенският полеви военен съд признава подсъдимият Георги Трифонов Арнаудов, роден на 28 II.1881 г. в гр. Свищов... за ВИНОВЕН в това, че на 25 май 1913 г. при г. Бойчиновци е организиран и ръководил войнишкия бунт на 33-ти пехотен Свищовски полк. Че още на Чаталджанската позиция е развивал антивоенна дейност. Организиран в 33-ти полк революционна група за подривна дейност сред войската. Разпространявал непозволена политическа литература. Агитирал и подбуждал войниците да недоволстват и открито да се обявяват против порядките в полка и против продължаване на войната... Той е най-известният подстрекател, главен агитатор и разпространител по време на бунта. Съчинил „ултиматум” от 8 пункта, който изложил точка по точка пред бригадният си командир полковник Попов. Инструктирал и изпратил агитатори-метежници в 4, 1, 65, 66 и др. полкове да организират войнишки комитети и вдигат на бунт войниците им. На 26 май по негова заповед през от г. Бойчиновци не бил пуснат нито един влак с цел на 28 май да могат и двата полка – 33 и 34 – да заминат за София, където да наложат „ултиматума” си на правителството, да свалят царя и да провъзгласят република, поради което и на основание на чл. 130, ал. 2 и чл. 121, ал. 2 от ВНЗ го осъжда на СМЪРТ ЧРЕЗ ОБЕСВАНЕ.”

Същата присъда получават: Л. Иванов и Гецо И. Пенев от с. Акчаир (дн. с. Алеково), Ал. Тончев от гр. Никопол, Юрдан П. Андреев от с. Чаушево, Илия А. Кондов и Цони П. Гатев от с. Стежерово, Кръстю Маринов от с. Саръяр (дн. с. Хаджидимитрово), Андрей Танков от с. Козар Белене, Йозо С. Бонов от с. Белене, Антон Голчев от с. Узица, Хр.Витков от с. Коприва, Петър А.Цанков от с. Мечка, Пенчо Гр.Гурев от с. Вълбел, Станчо Бецов от с. Шамлиево (дн. с. Долни Вит), Димитър Ангелов от с. Лозица, И.Маринков от с. Гулянци, Русан Я. Ангелов от с. Козловец, Тодор П. Янков от с. Тръстеник.⁷²

Г. Арнаудов не обжалва присъдата, а Военният касационен съд отхвърля молбата на останалите осъдени. Военно-наказателните и военно-политическите органи предпочитат задкулисна екзекуция. Избухването на Първата световна война се оказва идеална възможност присъдите да бъдат изпълнени от „неотговорни” фактори. Осъдените са изпратени на фронта в Македония. Те заемат първите бойни редици при Дойран. Арнаудов защитава достойно своята войнска чест в сраженията с английски, френски и гръцки войски. За проявената му

храброст командването го награждава с чин *младши подофицер* и го назначава за отделен командир в 4-та рота на 58-ми полк.⁷³ Началството награждава и други активни участници в бунта при г. Бойчиновци, показвайки привидна реабилитация.

След Октомврийската революция в Русия през 1917 г. българските войници решават да „завършат“ войната през септември 1918 г. Г. Арнаудов участва предпазливо във войнишките разговори, защото неговата дейност е следена от щаба на полка.⁷⁴ Издадена е заповед, с която се засилват репресиите и преследванията за революционни прояви. Наказанията са изключително тежки, включително и смърт чрез разстрел. Разстреляните „на кол“ са хиляди. От началото на войната до март 1918 г. са разстреляни повече от 1500 души, а дадените под съд са 40 000 войници и 800 офицери.⁷⁵

Точно по това време Г. Арнаудов *„безследно изчезва“*. През септември 1918 г. той е повикан в щаба на полка „по служба“ и повече не се връща. Наясно със своята съдба три месеца по-рано, Арнаудов пише писмо до съпругата, че е права да се страхува за него, защото е изложен на смъртна опасност.⁷⁶ Георги има възможност да избяга в Русия, за да се спаси, но, воден от своята чест и доблест, не се възползва. Неговите думи са: *„...Г. Арнаудов няма да стане предател на Отечеството си. Ще си остана верен на родната майка България. Аз съм патриот, а не дезертър.“*

Под предлог, че се правят проучвания, военните не издават смъртен акт и едва пет години след „изчезването“ на „бригадният командир“ военното ликвидационно бюро в Плевен издава документ № 2747 от 4 IX. 1923 г., който потвърждава безследното изчезване на Г. Арнаудов при изпълнение служебните му задължения.⁷⁷ Голяма част от осъдените през 1915 г. на смърт деветнадесет души от 33-ти Свищовски полк загиват през 1916 и 1917 г., като през септември 1918 г. остават само четирима, между които и Г. Арнаудов. Офицерите от 58-ми полк вземат мерки срещу най-опасния бунтар от Бойчиновци.⁷⁸ По един коварен начин военното командване се справя с ръководителя на най-масовия бунт от 1913 г.

Днес ние категорично трябва да осъдим заповедта, която разпорежда извън съдебното ликвидиране на провинилия се водач на бунта от 1913 г. Тази категоричност обаче следва да отнесем и към извън дисциплинарните средства и методи на възпитателна работа сред войската, към които служителите на военната Темида са били безразлични и с това са ускорили бунтовете в армията.

В крайна сметка повече от 30 хил. войници, след като са издържали девет газови атаки край Дойранското езеро, напускат фронтовата линия през септември 1918 г. и обръщат оръжието си срещу... монархията.

Безхабрието на „назначения“ австрийски принц дава възможност Главното командване да спечели самостоятелност, с която да диктува политиката на страната. Но, както отбелязва френският държавник Жорж Клименсо: *„Вой-*

ната е прекалено важно нещо, за да бъде поверена на генералите.” Липсата на отговорно поведение от страна на цар Фердинанд и Главното командване, заблуждаващо правителството и грубата им намеса във ВСЧ, водят страната до криза, която години наред няма да може да преодолее. Далечно от народа, вкопчил се в амбиция за надмощие и власт, цар Фердинанд хвърля страната в хаос. Подценявайки българското население, схващайки българската армия като придатък на личните мегаломански планове, той успява да създаде благоприятна среда за антивоенната агитация. Тя повлиява върху българския войник и намира пролука на бойното поле, не защото насила е влязла там, а защото се пропуква вярата на българския народ както в царя, така и в правителството.

Десетки хиляди жертви, страна, хвърлена в разруха, изгубени надежди и нито една поука. Надвисва сянката на нова катастрофа...

БЕЛЕЖКИ

¹ **Анчев, А.** Войнишките бунтове против Междусъюзническата война през 1913 г. – ВИС. 1955, № 4, с. 80–109; **Велева, М.** Войнишките бунтове през 1913 г. – ИП. 1958, № 11, с. 30–31; **Драев, И.** Социализъм, армия, революция. София, 1976, с.; **Марков, И.** Причини и характер на недоволствата и бунтовете в бълг.войска през Балканската и Междусъюзническата война 1912–1913 г. – ИВИНД, 19–20, 1975, с. 169–172.

² История на България. Т.VIII. С., 1999, с. 215.

³ **Арнаудова – Митева, П.** Бригадният командир. С., 1986 г.

⁴ **Иванов, Р.** Участие на Свищов в освободителното движение – в. *Дунавско дело*, 18 юли 1976.

⁵ **Горанов, П., Спасов, Л.** 100 години от изгрева на свободата, Свищов, 1982, с. 175.

⁶ Прослава на безсмъртия подвиг – 100 години от първата схватка на четата на Хаджи Димитър и Стафан Караджа с отоманските поробители в караисенските лозя – в. *„Дунавско дело”*, 17 август 1968.

⁷ Юбилеен сборник. Свищов, 1982, с. 101, 108 и 202.

⁸ **Александрова, Л.** Ръководителят на първия войнишки бунт. – Български войн, № 3, 1983, с. 14–15.

⁹ **Димитриев, Р.** Трета армия в Балканската война 1912. София, 1922, с. 104–105, 155–156.

¹⁰ История на България. Т.VIII, с. 200.

¹¹ ДВИА, ф. 740, оп. 4, а.е. 10, л. 11–13.

¹² Пак там, ф. 40, оп. 2, а.е. 125, л. 10.

¹³ ДВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 136, л. 483–514.

¹⁴ **Фичев, И.** Балканската война 1912–1913. Преживелици, бележки и документи. София, 1940, с. 372.

¹⁵ ДВИА, ф. 40, оп. 2, а. е. 326, л. 4.

¹⁶ **Тончев, Т.** Храбростта на България. София, 1980, с. 164.

¹⁷ ДВИА, ф. 991, оп. 2, а. е. 156, л. 726–7, оп. 4, а. е. 156, л. 720.

- ¹⁸ **Арнаудова-Митева, П.** Бригадният командир София, 1986, с. 50.
- ¹⁹ ДВИА, ф. 322, оп. 2, а. е. 19, л. 394.
- ²⁰ Пак там, ф. 350, оп. 2, а. е. 13, л. 91–92.
- ²¹ Пак там, ф. 320, оп. 6, а. е. 14, л. 1–2.
- ²² Пак там, ф. 345, оп. 5, а. е. 5, л. 251, ДВИА, ф. 320, оп. 6, а. е. 14, л. 7.
- ²³ Пак там, ф. 350, оп. 2, а. е. 13, л. 85.
- ²⁴ Пак там, ф. 350, оп. 2, а. е. 13, л. 92.
- ²⁵ Пак там, ф. 40, оп. 2, а. е. 326, л. 33.
- ²⁶ **Хол, Р.** България по пътя на Първата световна война. София, 2005, с. 221.
- ²⁷ ДВИА, ф. 337, оп. 2, а. е. 5, л. 21.
- ²⁸ ЦДА, ф. 313^к, оп. 1, а. е. 1274, л. 74.
- ²⁹ ДВИА, ф. 337, оп. 2, а. е. 52, л. 12; ф. 350, оп. 2, а. е. 3, л. 338/116.
- ³⁰ **Гешов, И. Е.** Балканският съюз. Спомени и документи. София, 1915, с. 28–29.
- ³¹ ЦДА, ф. 233^к, оп. 1, а. е. 349, л. 362; ДВИА, ф. 337, оп. 2, а. е. 66, л. 21; ф. 991, оп. 2, а. е. 156, л. 123, 316, 318, 339.
- ³² ДВИА, ф. 337, оп. 2, а. е. 66, л. 17–21.
- ³³ Пак там, ф. 337, оп. 2, а. е. 5, л. 19.
- ³⁴ ЦДА, ф. 233^к, оп. 1, а. е. 349, л. 362; ДВИА, ф. 48, оп. 5, а. е. 37, л. 3; ф. 337, оп. 2, а. е. 66, л. 18–20.
- ³⁵ Стенографски дневници на 17 ОНС, 1 изв. с., заседание на 3 юни 1914 г., с. 1364
- ³⁶ ДВИА, ф. 350, оп. 2, а. е. 13, л. 94, 95, 96.
- ³⁷ **Арнаудова-Митева, П.** Ръководителят на Бойчиновския войнишки бунт през 1913 г. Георги Трифонов Арнаудов – ВИС, № 5, 1968, с. 66–71.
- ³⁸ ДВИА, ф. 991, оп. 2, а. е. 156, л. 513.
- ³⁹ Пак там, л. 521; **Чакалова, Л.** Редникът-бригаден командир. – Наша родина, 1974, № 3, с. 24.
- ⁴⁰ ДВИА, ф. 337, оп. 2, а. е. 5, л. 34.
- ⁴¹ Пак там, ф. 48, оп. 5, а. е. 37, л. 2.
- ⁴² Пак там, ф. 63, оп. 2, а. е. 66, л. 8, **Велева, М.** Цит. съч. – Исторически преглед, № 1, 1958, с. 3–33.
- ⁴³ ЦДА, ф. 568^к, оп. 1, а. е. 731, л. 1.
- ⁴⁴ ДВИА, ф. 73, оп. 2, а. е. 57, л. 223–225.
- ⁴⁵ **Станчев, Б.** Цит. съч. с. 52–53.
- ⁴⁶ ДВИА, ф. 337, оп. 2, а. е. 5, л. 17, 29; ф. 337, оп. 2, а. е. 203, л. 100.
- ⁴⁷ Пак там, ф. 337, оп. 2, а. е. 5, л. 18, 37.
- ⁴⁸ Пак там, ф. 991, оп. 2, а. е. 156, л. 469–470.
- ⁴⁹ **Арнаудова-Митева, П.** Цит. съч., с. 91.
- ⁵⁰ ДВИА, ф. 63, оп. 2, а. е. 67, л. 2.
- ⁵¹ Пак там, л. 11, 12, 13.
- ⁵² Пак там, л. 14 и 15.
- ⁵³ История на България, т. II, София, 1962, с. 274.
- ⁵⁴ ДВИА, ф. 50, оп. 2, а. е. 16, л. 12, 15.
- ⁵⁵ Пак там, л. 6, 7, 12, 32, 34, 38, 91.
- ⁵⁶ Пак там, л. 72.

- ⁵⁷ Пак там, ф. 991, оп. 2, а. е. 156 л. 82-83.
- ⁵⁸ Пак там, л. 727.
- ⁵⁹ Пак там, ф. 317, оп. 7, а. е. 29, л. 192, ДВИА, ф. 48, оп. 5, а. е. 33, л. 346.
- ⁶⁰ Пак там, ф. 991, оп. 2, а. е. 156, л. 31.
- ⁶¹ **Арнаудова-Митева, П.** Бригадният командир, С., 1986, с. 112.
- ⁶² **Янков, Т.** Ръководителят на бунта отказа да избяга. – Дунавско дело, 11 декември 1982 г.
- ⁶³ ДВИА, ф. 991, оп. 2, а. е. 156, л. 514.
- ⁶⁴ Пак там, ф. 991, оп. 2, а. е. 156, л. 512.
- ⁶⁵ ДВИА, ф. 991, оп. 4, а. е. 156, т. 2, л. 513; оп. 2, а. е. 156, л. 512.
- ⁶⁶ Пак там, ф. 991, оп. 2, а. е. 156, л. 517.
- ⁶⁷ Пак там, л. 568.
- ⁶⁸ Пак там, л. 719.
- ⁶⁹ Пак там, ф. 991, оп. 4, а. е. 156, л. 720.
- ⁷⁰ Пак там, ф. 991, оп. 2, а. е. 156, л. 686.
- ⁷¹ Пак там, л. 522, 525, 729, 730.
- ⁷² **Димов, Д.** Бунтът на 33-ти свищовски полк. – Дунавско дело, 26 май 1974, с. 6.
- ⁷³ Удостоверение № 2747 от 4.09.1923 г. – 9^{-та} плевенска дивизия, личен архив на П. Арнаудова.
- ⁷⁴ Сборник 17-та година. София, 1957, с. 200.
- ⁷⁵ История на България, т. 2, с. 377.
- ⁷⁶ Писмо на Георги Арнаудов, личен архив на П. Арнаудова.
- ⁷⁷ Личен архив на П. Арнаудова.
- ⁷⁸ Вж. *Сборник 17-та година*, стр. 178.

ЛИТЕРАТУРА

- Анчев, А.** Войнишките бунтове против Междусъюзническата война през 1913 г. – ВИС, 1955, № 4.
- Велева, М.** Войнишките бунтове през 1913 г. – ИП. 1958, № 11.
- Драев, И.** Социализъм, армия, революция. София, 1976.
- Марков, И.** Причини и характер на недоволствата и бунтовете в българската войска през Балканската и Междусъюзническата война 1912–1913 г. – ИВИНД, 19-20, 1975.
- Арнаудова – Митева, П.** Бригадният командир, София, 1986 г.
- Иванов, Р.** Участие на Свищов в освободителното движение. – *Дунавско дело*, 18 юни 1976.
- Горанов, П., Спасов, Л.** 100 години от изгрева на свободата, Свищов, 1982.
- Александрова, Л.** Ръководителят на първия войнишки бунт – Български войн, № 3, 1983.
- Димитриев, Р.** Трета армия в Балканската война 1912, София, 1922.
- Фичев, И.** Балканската война 1912–1913. Преживелици, бележки и документи. София, 1940.
- Тончев, Т.** Храбростта на България. София, 1980.

- Хол, Р.** България по пътя на Първата световна война. София, 2005.
- Гешов, И. Е.** Балканският съюз. Спомени и документи. София, 1915.
- Арнаудова-Митева, П.** Ръководителят на Бойчиновския войнишки бунт през 1913 г. Георги Трифонов Арнаудов – ВИС, № 5, 1968.
- Чакалова, Л.** Редникът-бригаден командир. – Наша родина, 1974, № 3.
- Янков, Т.** Ръководителят на бунта отказа да избяга. – Дунавско дело, 11 декември 1982 г.
- Димов, Д.** Бунтът на 33^{-ти} Свищовски полк. – Дунавско дело, 26 май 1974.